

Politické zřízení a úřední funkce v Římě

Doba královská

Po dlouhá staletí, která předcházela vznik státu, žili Římané podle obyčejových pravidel, nepsaných norem, které často měly sakrální charakter. Zvyklosti a obyčeje měly na nejranějších stupních vývoje nejtěsnější spojení s náboženskými představami, považovaly se za výron vůle bohů, za pravidla bohy daná. Proto také prvními znalci práva bývali kněží — **pontifikové**.

Král (rex) — v římské předstátní společnosti byl lidovým orgánem nadaným nejvyšší souhrnnou mocí. Nenastupoval dědičně ani nebyl volen. Byl ustanovován složitým řízením se sakrálními prvky. Byl brán jako prostředník mezi lidmi a bohy disponující magickou mocí. Podle římské tradice vydávali králové četné zákony tzv. *leges regae*.

Králové byli potvrzováni kúrijním sněmem. Vybírali si své výkonné úředníky a členy poradního sboru — **senátu** — který podobně jako *comitia curiata* přešel do doby římské republiky.

Činnosti jednotlivých orgánů:

Pontifikové: bděli nad dodržováním obyčejových a zvykových norem. Pozdější vydání zákona 12 desek se stalo pro pontifiky podnětem k intenzivní interpretační činnosti. Navázali na něj, pomáhali jej provádět v praxi a výkladem jeho ustanovení dospívali k formulování nových právních zásad. Výsledkem této pontifikální jurisprudence byl soubor právních norem, jež spolu s normami dvanácti desek a normami, později přijatými lidovým shromážděním, dostal název *ius civile*. Privilegované postavení znalců práva si kolegium pontifiků uchovalo do konce 4. stol. př. n. l. Roku 367 př. n. l. byl zřízen úřad městského praetora.

Comitia curiata: byla svolávána králem nebo nejvyšším magistrátem nebo nejvyšším knězem podle kurií. Neměla patrně nikdy politickou rozhodovací moc, přesto však byla politicky významná, protože na její účasti záležela účinnost hlavních náboženských obřadů, platnost zákonů a nejdůležitější jednání, totiž dosazení nového krále nebo kněze (*inauguratio*) a přiznání nařizovací moci králům a později imperia nejvyšším magistrátům (*lex curiata de imperio*).

Doba římské republiky

Ke vzniku římského státu v politickém slova smyslu došlo v průběhu 6.–5. stol. př. n. l. Namísto tradiční rodové a pokrevní organizace byla nastolena organizace nová. Byly vytvořeny dvě nové lidové shromáždění (**centurijní a tributní**), které vytlačily vliv starého shromáždění kurijního.

Na místa králů nastoupila lidem volená dvojice nejvyšších úředníků — konsulů. Úředníky (nejen konsuly) volilo lidové shromáždění, zpravidla na jeden rok a obsazovaly se vždy několika kandidáty. Úřady a úředníky nazývali Římané *magistratus*, úřady samotné *honores*. Moc úředníků se nazývala *potestas*, vyšší kategorie úředníků měly navíc *imperium*, což je

nejvyšší vojenská, soudní a správní pravomoc (včetně moci nad životem a smrtí občanů).

Sněmy

kteřekoli z různých shromáždění římského lidu, svolané k projednání státních, legislativních, soudních nebo volebních záležitostí. V posledním století republiky existovaly tři druhy skutečných sněmů — centuriijní shromáždění, shromáždění tribuí a plebejské shromáždění.

Na centuriijních shromážděních (*comitia centuriata*) byl lid — jak plebejové, tak i patricijové — rozdělen podle tříd řídicích se zjištěným majetkem občanů, bylo to tedy v podstatě rozřazení ekonomické. Jelikož původně šlo o vojenská shromáždění, scházela se každá ze tříd po centuriích. Po jednom stu mužů bylo ovšem pouze v osmnácti prvních centuriích, tj. jezdeckých centuriích, zatímco počet mužů v ostatních centuriích stovku značně překračoval. Centuriijní shromáždění se každoročně scházela **k volbě konsulů a prétorů** — a zpravidla každých pět let také **k volbě censorů**. Byla svolávána i **k projednávání obžalob z velezrady** (*perduellio*) a **mohla přijímat zákony**. Vzhledem k svému prapůvodně vojenskému charakteru se centuriijní shromáždění musela scházet mimo *pomerium* a obvykle tak činila na Martově poli, v prostoru zvaném *saepa*. Běžně však k projednávání zákonů ani k soudním jednáním svolávána nebyla.

Druhé shromáždění lidu, *comitia populi tributa* (**tributní sněm**), bylo založeno na územním principu. Bylo organizováno podle **pětatřiceti tribuí**, do nichž byli rozděleni **všichni římscí občané**, tedy **i patricijové**. Shromáždění lidu svolával konsul nebo prétor, scházelo se obvykle na dolním Foru Romanu v prostoru Comitia. Volilo kurulské aedily, kvéstory a vojenské tribuny. Mohlo formulovat a schvalovat zákony; dokud Sulla nezřídil své stálé soudy, konaly se před ním i četné procesy.

Plebejské shromáždění (*comitia plebis tributa* nebo *concilium plebis*) se scházelo rovněž v pětatřiceti tribuích, patricijové však na ně přístup neměli. Jelikož se na něm podílela pouze část lidu, nebylo do té míry „oficiální“ jako centuriijní shromáždění nebo sněm lidu. Neposuzovala se před ním znamení a nepronášely se modlitby. Jediným magistrátem, jenž byl oprávněn je svolat, byl tribun lidu. Toto shromáždění mělo právo navrhnout a schvalovat zákony (přesněji řečeno plebiscita) a vést soudní procesy, třebaže tato činnost po zavedení Sullových stálých soudů víceméně ustala. Místem jeho konání bylo Comitium.

V komiciích hlasovali občané ústně. Občané nesměli projednávat libovolnou otázku a byli odkázáni na hlasování o návrzích předložených patricijským magistrátem. Ke každému komicionálnímu usnesení musel dát (patricijský) senát svůj souhlas (*auctoritas patrum*).

Kromě přísně formálních komicií existovaly i neformální shromáždění občanů (*contiones*) na nichž magistrát informoval o chystaných opatřeních se snahou je předběžně ovlivnit. Občané se mohli vyjádřit pro i proti chystaným návrhům. Průběh byl na úrovni diskuse bez možnosti hlasování.

Úředníci

Magistratura nižší:

Tribun lidu — římský úředník, jehož úkolem byla ochrana plebejů před útlakem patricijů. Tento úřad byl nedotknutelný, měl právo nikoliv na zákonnou, ale náboženskou ochranu před jakýmkoliv fyzickým útokem. Tribun lidu měl právo pomoci (*ius auxiliandi*) a právo chránit kteréhokoli plebeje před zvlí úředníků. Později jim přibylo právo zakročení (*ius intercessionis*) které jim dávalo možnost vetovat jakékoli rozhodnutí ostatních úředníků,

včetně jiného tribuna lidu či usnesení senátu. Tribun lidu směl vynést trest smrti nad osobou, která by mu bránila ve výkonu funkce (často svržení z Tarpejské skály). Byli voleni na jeden rok a to pouze plebeji v rámci concilia plebis. Jako jediný směl tribun svolávat concilium plebis a předsedat mu. Tím pádem měl výhradní právo předkládat tomuto shromáždění návrhy zákonů. Také mohl svolat římský senát, jemuž směl přednést návrh senátního usnesení. Tribunova moc byla ale omezena jen na území města Říma. Počet tribunů se měnil, zpočátku byli dva, později byl stanoven na deset.

Quaestores — kvéstor byl původně římský úředník ustavovaný v nejstarších dobách k vyšetřování a stíhání hrdelních zločinů. Existence quaestorů je ovšem prokázána již v římském království. S postupem času se míra kompetencí quaestorů rozšiřovala o další funkce, protože vedle činnosti vyšetřujícího soudce byli pověřeni správou státní kasy (*aerarium*), vymáháním daní a pachtu a opatrováním státního archivu. Někdy ve čtyřicátých letech 5. stol. př. n. l. se quaestura stala každoročně voleným úřadem, jenž představoval jeden z prvních stupňů kariéry politika v římské republice (*cursus honorum*). Jelikož však quaestor náležel k nižším magistraturám, nedisponoval imperiem, nýbrž pouze nižším typem moci nazývaným *potestas*. Quaestor nebyl chráněn žádným liktorem, směl však nosit tógu s purpurovým pruhem.

Původně byli pouze dva kvéstoři, nicméně po roce 421 př. n. l. se jejich počet zdvojnásobil na čtyři. Dva noví quaestoři (*quaestores consuli*) doprovázeli konzuly během tažení, přičemž dohlíželi na vojenskou pokladnu, zásobování a rozdělení výnosů z kořisti. Okolo roku 267 př. n. l. byl počet quaestorů opět zdvojnásoben v důsledku výstavby flotily. Čtyři *quaestores classici* („námořní“) měli nejprve na starosti záležitosti související s údržbou loďstva, avšak v pozdějších desetiletích se jejich polem působnosti staly provincie, v nichž fungovali jako zástupci místodržitelů. Během Sullových reforem byl v roce 81 př. n. l. stanoven minimální věk pro ucházení se o quaesturu na 30 let pro patricije a 32 let pro plebeje. Současně byl zvýšen počet quaestorů na 20, jenž se za Julia Caesara ještě zdvojnásobil na 40. Toto veliké číslo později Augustus snížil zpět na 20 a stejně tak potřebný věk poklesl na 25. Quaestoři byli voleni tributním shromážděním (*comitia tributa*), přičemž od dob Sully znamenalo zastávání tohoto úřadu automatické přijetí do senátu. Do Říma přidělení *quaestores urbani* (zvaní také *quaestores aerarii Saturni*) zajišťovali řádný výběr daní a dohlíželi na placení pokut. Do jejich pravomoci spadalo rovněž provádění konfiskací a veřejných dražeb, dále obstarávali vyplácení legionářů a ze státní kasy financovali výstavbu veřejných budov. Úřední listiny a dokumenty cenzorů a všech ostatních magistrátů jim byly spolu s přijatými zákony předávány do úschovy. Také směli jmenovat *triumviri*, jejichž úkolem byla ražba mincí. Mimo Itálii vyslaní quaestoři pečovali o řádné hospodaření provinční správy. Kromě toho spravovali válečnou kasu a platby, které obdrželi od svých kolegů z Říma, vedli podrobné soupisy o všech příjmech a výdajích a řešili obchodní spory. Příležitostně museli přebírat úkoly svěřené proprétorům a vystupovali tedy jako *quaestores pro praetore*.

Za císařství se vymezení kompetencí quaestorů zásadně změnilo, neboť vedení státní kasy bylo převzato přetory a prefekty. Po nastolení principátu byly proto quaestorům přidělovány tyto úkoly: dva *quaestores principi* (*quaestores Augusti*) působili jako osobní tajemníci císaře, dva *quaestores urbani* spravovali archiv a čtyři *quaestores consuli* byli nápomocní konzulům. Zbylých dvanáct *quaestores pro praetore* doprovázelo místodržitele do provincií.

Aediles — 2 kurulští a 2 plebejští aedilové (*aediles curules* a *aediles plebis*) — podobně jako kvéstoři nedisponovali imperiem, ale *potestas* a nebyli doprovázeni liktory. Z počátku existovali pouze 2 plebejští aedilové, ale časem vznikl úřad kurulských aedilů, aby se na výkonu aedility mohli podílet i patricijové. Aedilové měli tři oblasti působnosti: 1) *cura urbis*

— dohled nad technickou údržbou a bezpečností všech staveb ve městě a dohled nad pořádkem na ulicích a tržištích; 2) *cura annonae* — zásobování města obilím a olejem a řízení rozdělování obilí; 3) *cura ludorum* — organizace veřejných slavností a her. Tento úřad často zastávali občané, kteří usilovali o přístup k vyšším hodnostem v rámci *cursus honorum*. Z formálního hlediska nebyla aedilita součástí této posloupnosti, ale díky pořadatelskému úřadu her a slavností to byla dobrá, ale nákladná cesta k oblibě u lidu a hlasům pro další politickou dráhu. Kurulské aedily volil tributní sněm (*comitia populi tributa*), plebejské aedily volilo plebejské shromáždění (*concilium plebis*). Nejnižší možný věk pro ucházení se o úřad aedila byl 37 let.

Magistratura vyšší:

Praetor — stal se orgánem, jenž dozíral především na správu civilního soudnictví v Římě. Příslušelo mu tzv. *iurisdictio*, nejvyšší moc soudní. V roce 367 př. n. l. byl jako menší kolega postaven k boku konzulů — později označován jako **prétor městský** (*praetor urbanus*).

Městský prétor, jehož povinností se na sklonku republiky týkaly téměř výlučně soudních jednání. Sulla šel v tomto vyhranění ještě dále a za náplň mu stanovil toliko civilní spory, nikoli kauzy kriminální povahy. Imperium městského prétora nesahalo dále než po pátý milník od Říma, nesměl také opustit Řím na souvislou dobu delší deseti dnů. Pokud nebyl v Římě přítomen žádný z konzulů, stával se městský nejvyšším magistrátem, a v této době měl tedy právo svolávat k zasedání senát, odpovídal za provádění vládní politiky, a pokud by byl Řím ohrožen, byl povinen organizovat i obranu města.

Roku 242 byl vedle městského prétora postaven nový, cizinecký prétor (*praetor peregrinus*).

Cizinecký prétor se zabýval osobami, které nebyly římskými občany. V Sullově době jeho povinnosti spočívaly ve vedení sporů a výkonu spravedlnosti; k jejich zajištění cestoval po celé Itálii, kromě toho se však zabýval i soudními případy týkajícími se cizinců, které byly projednávány na půdě Říma.

Ke konci republiky bylo nakonec voleno 6 nebo 8 prétorů podle potřeby republiky; první z nich, který získal nejvíce hlasů, se stal městským prétozem, druhý se stal cizineckým prétozem. Sulla v době své diktatury udržoval počet osmi prétorů a omezil jejich pravomoc v průběhu funkčního období výhradně na činnost v jím ustanovených soudních tribunálech. Po ukončení svého ročního působení mohlo být prétorům udělováno proprétorské imperium a správce provincií. Nejnižší možný věk pro kandidaturu bylo 40 let.

Rozhodnutí prétorů byla vydávána ve zvláštních **ediktech**, podle kterých se v budoucnu rozhodovaly obdobné spory, což mohli činit i nižší úředníci bez imperia. Tak vznikala činnost praetorů soubor nových právních norem, jež byly římskými právníky stavěny do protikladu starému *ius civile* a nazývány právem praetorským (*ius praetorium*)

Consules — Konsul byl nejvyšší římský úředník s imperiem a úřad konsula byl považován za nejvyšší příčku *cursu honorum*. Každoročně volil centurijní sněm dva konsuly na období jednoho roku. Svého úřadu se noví konsulové ujímali na Nový rok, prvního ledna. Každého z konzulů provázelo dvanáct liktorů nesoucích svazky prutů *fasces*, ale uvnitř pomeria bez vetknutých seker, protože žádný římský občan nesměl být popraven bez soudu. Konsulové měli jako vnější projev své moci právo sedět na kurulském křesle a nosili togu praetextu.

V civilní oblasti byli konsulové nadřizeni všem ostatním magistraturám, kromě tribunů lidu. Dohlíželi přímo na vnitřní fungování republiky, byli odpovědní za realizaci usnesení senátu a

zákonů schválených v lidových shromážděních, působili jako hlavní diplomaté římského lidu (přijímali zahraniční delegace a vyslance), svolávali senát k zasedání a předsedali senátním schůzím, mohli také svolávat setninové a tributní sněmy a předkládali zde návrhy zákonů, navíc zde měli na starost řízení hlasování. Měli také právo předvolat občany k soudu a vsadit je do vazby, ale bylo možné se proti jejich rozhodnutí odvolat. Dále vykonávali různé náboženské úkony — zasvěcení chrámů, konání obětí a obřadů, které mohli provádět jen nejvyšší představitelé státu. Vykonávali i *auspicia*, jež byly nezbytnou ceremonií, než vojsko vytáhlo do války. Pokud byli oba konzulové mimo město, zastupoval je v jejich úkolech městský prétor.

Oba konzulové měli právo vetovat rozhodnutí svého kolegy, v případě společného velení museli jednat jednomyslně. Proti rozsudku jednoho z konzulů se dalo odvolat k jeho kolegovi, který mohl rozsudek zrušit. Aby se předešlo zbytečným konfliktům, směl každý měsíc plnit své povinnosti jen jeden z konzulů, druhý konsul nezasahoval do práce svého kolegy a po měsíci se vyměnili.

Na návrh senátu mohli v případě vnějšího ohrožení republiky jmenovat diktátora. Pokud byl diktátor zvolen, po dobu jeho výkonu úřadu bylo *imperium konzulů* pozastaveno.

V posledním století republiky se už mohl konsulem stát jak patricij, tak i plebej, až na to, že pro totéž období nemohli být zvoleni dva patricijové. Náležitý věk ke zvolení konsulem byl pro muže čtyřicet dva let, dvanáct let poté, co jako třicetiletý vstoupil do senátu. Konzulské *imperium* nebylo nijak omezeno; mělo platnost nejen v Římě, ale v celé Itálii a také provinciích a bylo nadřazeno *imperiu* prokonzulského správce provincie. Konzul mohl velet jakékoli armádě. Po skončení úřadu konsula obvykle musela následovat prodleva deseti let, než mohl na konsula ten samý člověk kandidovat znovu. K úřadu konsula náležela i čest, že roky nesla jména podle konzulů.

Od druhého století př.n.l. byla konzulům po skončení jejich úřadu přidělována provincie, již spravovali jménem senátu. Provincii si vybírali ještě před skončením svého úřadu. Jejich *impérium* se změnilo na prokonzulské a z konzulů se stali prokonzulové, kteří směli spravovat jednu či více provincií. Nemohli své *imperium* uplatňovat mimo svou provincii, v době svého správcovství ani nesměli provincii opustit před příchodem svého nástupce. V provincii setrvali často jeden až dva roky.

Censores — na censora kandidovali, nebo byli zvoleni jenom ti konzulové, kteří měli pověst čestných mužů a byli všeobecně uznávaní. Censor byl velmi vážený muž „nejpřednější ze Římanů“, a proto také zvolení bylo velkou poctou. Censoři dělali ohodnocování majetku římských občanů (*census*), na jeho základě zařazovali občany do příslušných majetkových tříd. Sestavovali seznam členů senátu, do kterého zařazovali občany, splňující majetkový *census* původně 400 000 sesterciů, později až 1 milion) a kteří v minulosti zastávali příslušné úřady — na prvním místě zapsali bývalé censory, pak konzuly, prétory, edily a kvestory. Jestliže nebyl naplněn stanovený počet členů, zařadili do seznamu nové členy s příslušným majetkovým *censem*. Tito noví členové se jmenovali *homines novi*. Censoři sledovali i morálku členů senátu (*mores*) i jejich rodinných příslušníků, na základě nemorálního chování je mohli vyloučit ze senátu. Přidělovali „státního koně“, vedli soupis římských občanů. Měli také na starosti odhad majetku, státní zakázky a veřejné a stavební práce (např. silnice).

Diktátor — nevolený římský úředník jmenovaný z rozhodnutí senátu konsulem; jeho úkolem bylo zvládnout mimořádnou vládní krizi, původně v případech válečného konfliktu, kdy hrozil vpád nepřítele na římské území. Jeho povinnosti byly proto původně ryze vojenské; nazýván byl také *magister populi*, neboli velitel pěchoty, a jeho prvním počinem poté, co se

chopil moci, bylo jmenování svého zástupce, jímž byl *magister equitum*, velitel jízdy. V raných dobách republiky byla jeho funkce chápána tak, že se ujal vedení války a uvolnil tím alespoň jednoho konsula k plnění běžných civilních úkolů. Ustanoven byl pouze na šest měsíců, to jest na údobí jednoho vojenského tažení. Jmenován byl přijetím *lex curiata*. Před diktátorem kráčelo čtyřadvacet liktorů, kteří měli ve svých *fascēs* zatknuty sekery, a to i uvnitř pomeria.

Jako jediný ze všech magistrátů nebyl diktátor povinen zodpovídat se ze svých činů v době výkonu úřadu a nemohl pro ně být ani pohnán před soud, poté co z funkce odstoupil. Postupně, jak si Řím protivníky z dob svých začátků podroboval, potřeba jmenovat diktátora slábla. To, společně s nedůvěrou senátu v tuto funkci vedlo ke snaze neřešit krize dosazením autoritativního jedince do čela státu, nýbrž užitím *senatus consultum de re publica defendenda* neboli *senatus consultum ultimum*, konečného usnesení senátu.

Když byl roku 82 př. n. l. jmenován diktátorem Sulla po svém pochodu na Řím, přisvojil si o své vůli i pravomoci, které sice neodporovaly právu, ale neodpovídaly tradici. V době své nepostizitelnosti a beztrestnosti využil svého úřadu k prosazení svých zákonů a k formulaci nové ústavy, k naplnění státní pokladny a k likvidaci svých odpůrců proskripcemi. Jeho diktatura nebyla časově omezena, avšak roku 79 př. n. l. Sulla rezignoval na veškerou účast ve veřejném životě. Když se diktátorem stal Caesar (rovněž po pochodu na Řím), měl už cestu vydlážděnou Sullovým příkladem a dovedl diktátorskou moc ještě dále.

Senát

Senát vznikl již za království jako poradní orgán krále. Do republiky přešel v nezměněn jako poradní orgán nejvyšších úředníků. Senátoři nebyli voleni jako ostatní republikánští úředníci, nýbrž jmenováni. Za rané republiky konzuly, od konce 4. stol. př. n. l. byli jmenováni censorem. Protože konzulové se o všech důležitých státních otázkách radili se senátem, nabýval stále většího politického vlivu. Dále k účinnosti všech rozhodnutí centurijních komitíí byl nezbytný předběžný souhlas senátu (*auctoritas patrum*). Teprve až od poloviny 4. století př.n.l. udílel senát tento souhlas až dodatečně.

Avšak senát měl mnohem větší význam než úředníci a postupem doby si ještě dále rozšiřoval oblast své působnosti, takže lze říci, že byl rozhodujícím aparátem státní správy (samozřejmě v době republiky, vyjma posledního stol. př. n. l.), také proto, že úředníci se (většinou) po roce střídali, kdežto senát zůstával.

Jeho pravomoci byly tedy zvláště obsáhlé: měl vrchní dozor nad státním hospodářstvím, rozhodoval o válce a míru a vojenství vůbec, řídil zahraniční politiku, vysílal i přijímal vyslance, dohlížel na správu podmaněných území, jmenoval provinční správce, nejvyšším ochráncem náboženství, dával souhlas k usnesením centuriálních i tributních shromáždění, aby mohla nabýt platnosti.

Jak už bylo řečeno, senát **měl funkci spíš poradní** než legislativní a **vydával** svá *consulta*, neboli rozhodnutí jako doporučení jednotlivým sněmům. Po období Gaia Graccha mohl při vnitrostátní krizi přijmout usnesení *senatus consultum ultimum* — konečné rozhodnutí, jímž delegoval svou svrchovanost a de facto vyhlásil výjimečný stav. Jinými slovy toto rozhodnutí představovalo senátní manévr, jímž se předešlo ustanovení diktátora.

Senát neměl pravomoc soudní ani právo jmenovat úředníky, ale hlavně neměl moc zákonodárnou — účast na ní dostal až později. (snad zavedením *senatus consultum ultimum*).

Navíc jakékoliv jeho rozhodnutí mohlo být vetováno tribunem lidu (zpočátku při jeho výkonu, později před nabytím platnosti) a senát se také nemohl sejít o vlastní vůli. Mohl ho svolat pouze úředník, který měl právo „jednat s otci“ (konzul, diktátor, později císař).

Právní normy

Lex

Jeho tvorby se zpravidla účastnilo lidové shromáždění, magistráti a i senát. Zákonodárnou iniciativu měli jedině magistráti s impériem, obvykle konzulové. Návrh zákona (*rogatio legis*), vypracovaný z vlastního podnětu nebo z popudu senátu, dal magistrát veřejně vyvěsit (*promulgatio*) a zároveň stanovil termín pro hlasování (*suffragium*). Ve stanovený den magistrát přečetl návrh zákona v lidovém shromáždění (*comitia centuriata*) a vyzval občany, aby o něm hlasovali. Zákon takto usnesený a senátem potvrzený se stával platný s okamžitou účinností.

Každý zákon byl pojmenován podle gentilního jména navrhovatele a podle svého obsahu. Takto přijaté zákony se nazývaly *leges publica* neboli *leges rogatae* na rozdíl od *leges datae*, jež stanovil magistrát sám, ovšem na základě předchozího zmocnění comitií.

Edicta

Edictum byla veřejná vyhláška nejrůznějšího obsahu, kterou se vyšší magistráti obraceli na veškeré občanstvo. Platila nejdéle do konce jejich úředního roku.

Mezi nimi převažovalo *edictum praetorium*, které bylo zveřejňováno praetorem ještě před jeho nástupem do funkce, s programem jeho činnosti pro celé funkční období. Praetorský edikt vyjadřoval především vztah práva hmotného a procesního.

Doba císařská

Principát

Hlavním pramenem práva této doby se stávají nařízení císařů — principů. Komícia ztratila zákonodárnou pravomoc na samém počátku epochy císařské. Právo vydávat zákony bylo sice přiznáno senátu, postupem doby se však ustálila taková praxe, že senát jenom formálně potvrzoval návrhy císaře. Koncem 3. stol. n. l. senát zákonodárnou pravomoc ztratil úplně.

Také význam praetorských ediktů poklesl. Císař se stal nejvyšším soudcem země. Pomocí svých úředníků mohl projednávat a rozhodovat kterýkoli spor, a to v instanci první i v řízení odvolacím.

Císařská nařízení, jež postupem doby zatlačila význam všech starších zákonodárných aktů do pozadí, byla souborně označována termínem *constitutiones principum*. Právo císaře vydávat zákony se nejprve chápalo jako výron nejvyšší pravomoci, jež byla zvolením císaři svěřena; později se považovala prostě za projev císařovy božské moci. Císař stál nad zákony, jeho vůle měla být zákonem.

Nařízení císařů měla různou formu. rozlišovala se: 1) **edicta** — obecně závazné normy nejrůznějšího obsahu; upravovala vždy řešení konkrétních případů, ať již povahy veřejné

nebo soukromoprávní; byla vyhlášována pro celou říši, eventuelně jenom pro určitou část. V zastoupení císaře vydávali edikta i jeho úředníci; 2) **mandata** — instrukce císaře pro podřízené úředníky; řešila-li mandata nějaký obecný problém, byla publikována a platila jako závazná norma; 3) **decreta** — rozsudky císaře ve sporech, jež řešil jako instance odvolací, eventuelně i jako instance prvá. Rozsudek neplatil obyčejně jenom v konkrétním případě. Měl být směrnici i pro budoucí řešení věcí podobných; 4) **rescripta** — odpovědi císaře na dotazy úředníků nebo osob soukromých. I rescripta řešila jenom konkrétní otázky, praxí soudů a literární činností právníků jim však postupně byla přiznávána obecná závaznost.

Dominát

Období dominátu je doba velkého úpadku římského práva i římské jurisprudence. V literatuře se proto mluví o období poklasickém, anebo o období nástupu vulgarizace práva. Výlučným pramenem práva v dominátu se stala nařízení císaře, nazývaná nyní **leges generales**. Ke své platnosti vyžadovala publikace. Prováděla se tím způsobem, že zákon byl buď poslán senátu v Římě či v Konstantinopoli (hlavním městě Východu), anebo se ediktem oznámil přímo lidu.

Leges Generales — z doby dominátu jsou velmi početné. Svým obsahem výrazně dokumentují úpadek římské pravovědy. Jsou mnohomluvné, nepřesně se vyjadřují, vzájemně si odporují, najdeme i paradoxní případy, že jsou v rozporu ustanovení jednoho a téhož nařízení. Přesné, precizně provedené formulace klasických právníků římských upadly již v zapomnutí. Běžně se stávalo, že oficiální texty norem bývaly doprovázeny anonymními dodatky a poznámkami, tzv. interpretací (*interpretatio*), která se pokoušela stručně a jasně vyložit to, co se ve vlastním zákoně říkalo obširně a nesrozumitelně.

V době dominátu se stal požadavek kodifikace historickou nutností, právní věda praxi nepomáhala a upadající panství otrokářské třídy vyžadovalo pevné zakotvení práv privilegované aristokracie.

Pokusy o systematizování a shrnutí platných právních předpisů se za dominátu objevují ve dvou formách. Jsou to jednak výtahy a kompilace, pořizované ze spisů klasických právníků, jednak pokusy o sebrání císařských nařízení.

Literatura:

Dějiny římského práva, Milan Bartošek, Academia Praha, 1988

<http://antika.avonet.cz/>

<http://antika.avonet.cz/article.php?ID=1497>

<http://cs.wikipedia.org/>